

El terrissaire

(ALDC, VII, 1648. El terrissaire)

El *terrissaire* és la “persona que fa o ven terrissa, «objecte fet de terra afaïçonada quan és molla, i després cuita»” (DIEC); fa el *fang* de *terra llaca* 80 (*f.* de *llac* [< LACUS], des de ‘llot dipositat en una depressió després d’una riuada o grans pluges’), *terra cruga* 89 (< *crua*, amb -g- antihiàtica < CRŪDU ‘no cuit’) o *terrera* 164, el tira dins la *fanguera* 41, 152, la *pila* 125, la *bassa* 33, 36, 42, 52, 56, 59-61, 64, 98, 101, 106, 115, 122, 144, 145, 148-150, 157, 163 (o *balsa* 158), la *pastera* 15, 47, 54, 65, 101, 124, 147, 153, 165 o el *clot* 140, en fa la *pasterà* i, un cop cuits els objectes, els allisa amb la mà 93 o amb *llostó* 33, *pedra d’esmolar* 145, *pinzell* 44, *pisó* 64, *aplanadora* 68, *plana* 124, 129, *roll* 125, *palet* 164, *paleta* 118, 122, 165, *paletilla* 95, *brunyidor* 153, *refinaor* o *tallaor* 160, *rasera* o *raedora* 132, *fusta* 98, 148, *raspa* 36 o *llima* 36. Els noms del *terrissaire* depenen de: 1) la matèria amb què es fan les terrisses; 2) l’objecte fabricat; 3) la interferència; 4) d’altres orígens.

1) *Terrissaire* (var. *terrissairi* 96) és un der. de *terrissa* (s. XV) format sobre *terra* (< TĒRRA) i el suf. -issa (< -ICIA o -ITIA) relacionat amb la matèria del mot primitiu (com *roquis*, *blavis*; *bardissa*): Coromines titlla de “barbarisme” l’ús que fa Foix del pl. *terrisses* no com a col·lectiu (‘objectes de terra cuita’) sinó com a individual (‘objecte’), ús –diu– “que hauria estat discret silenciar” (DECat), però que ja havia incorporat el DCVB (1930-1962) i després ho farà el DIEC₂ (2007); var.: *terrissar*, amb el suf. -er (< -ARIU) d’ofici; *terrager* 25, der. de *terrage*, col·lectiu com *brancatge*, *fullatge*, amb el mateix suf.; *fanguer* 41, der. de *fang*, amb el suf. abundancial -er (com *alguer*, *xinxer*), pròpiament ‘que pasta el fang’, aquest der. del germ. FANI amb homonimització amb *fanga* (< llat. VANGA); var. amb el suf. castellanitzant -ero, *fanguero* 158.

2) *Teuler* (s. XIII) és un der. de TĒ(G)ULA (en relació amb TĒGĒRE ‘cobrir’), amb caiguda de la consonant velar sonora i format amb el suf. -er, mentre que *teulaire* 4, 13, 14 ha rebut el suf. -aire (< -ATOR), d’origen occità; la var. *teller* deriva de *tella* (s. XIII) < *TEILA < TEG’LA < TĒGULA, afí a l’arag., congènere del cast. *teja*, el port. *telha* i el gall. *tella*. *Rajoler* (s. XIV) es compon de *rajola*, metàtesi de l’ar. andalusí LAJŪRA < cl. AJURRAH (Corriente) i el ja esmentat suf. -er; var. *ratxoler* 158, 160-166, amb africació i ensordiment; *rejoler* 97, 127, *reijoler* 145, amb canvi [a] > [e] per assimilació a la consonant palatal, *retjoler* 179, 180, amb africació.

Gerrer (s. XIV) és un der. de *gerra* (< ar. ĠARRA), amb les var. *engerrer* 136, probable mutació de **angerrer* < *algerrer*; *xerrero* 165, 168, amb apitxament i suf. castellanitzant, com el de *tgerrero* 172 aplicat al qui ven les gerres.

Canterer deriva de *cànter* (s. XIV) (< CANTHARU ‘copa gran de dues anses’ ← gr. KANTHAROS), amb les var. *cantirer* 114, 117, format sobre *càntir*, amb canvi de [e] > [i] en cat. nord-occ.; *canteraire* 115, amb el suf. -aire; *canterero* 100, 131, 177, amb el suf. castellanitzant -ero; *cantereller* 118, format sobre *canterella*.

Oller (s. XIV) 50, 74, 75, 77, der. de *olla* (< ŌLLA).

Tupinaire 65, der. de *tupí* (s. XV), d’origen incert, potser preromà.

Vaixeller 108, pron. *vaix*[aʎe]r, der. de *vaixell* (s. XIII) (< VASCĒLLUM, dim. de VAS o VASUM ‘vas, recipient’); var. *vaixellero* 94, amb suf. castellanitzant; *vixellaire* 89, 90, amb canvi de [e] > [i] per assimilació a la consonant palatal i amb el suf. -aire, d’origen occità.

Tenaller 110, der. de *tenalla* ‘gerra; alfàbia’ (s. XIII), del llat. vg. *TĪNALIA (pl. de *TĪNALE), homonimitzat amb *tenalla* ‘eina’ o amb *tenir* que explicaria el canvi i > [e] que no hauria afectat la var. *tinaller* 138.

Llibreller 168, der. de *llibrell* (avui *gibrell*, *ribell*), probablement de *LABRĒLLUM, dim. de LABRUM ‘pica, banyera, trull’.

Cadufero 147, der. de *caduf* ‘recipient de sínia’ (s. XIV), de l’ar. andalusí ALQADŪS < cl. QĀDŪS ‘galleda’ (gr. KĀDOS) (Corriente), amb canvi de fricativa i el suf. castellanitzant -ero.

Cassolero 174, format sobre *cassola*, der. de *cassa* ‘vas de metall amb mànec’ (s. XIII) i el suf. castellanitzant -ero.

Botitgero 173, 190, der. de *botija*, adaptat del cast. *botija* (< llat. tardà BŪTTĪCŪLA, der. de BŪTTIS ‘bota’); var. apitxada *botitxero* 168, amb el suf. cast. -ero.

Silloner 119 prové de *silló*, var. de *selló* ‘càntir’ (s. XIV), der. del llat. vg. SĪCLA, llat. SĪTŪLA ‘galleda’, amb el suf. -er.

3) Les interferències provenen del fr. i del cast.

Potier 5, 11, 13, 14 és pres del fr. *potier* o de l’oc. *potièr*, amb la var. catalanitzada *poter* 8; *bricataire* 13 és una adaptació del fr. *briquetier* (der. de *brique* ‘maó’, que és pres del neerlandès mitjà *bricke*), amb el suf. d’origen occità -aire.

Alfarer, pres del cast. *alfarero* (s. XIII), com es veu en la var. adoptada *alfarero* 118, 124, 144, 154, 157, 171 (< ar. andalusí ALFAXXĀR < cl. FAHHĀR [Corriente]) i amb la var. *alforero* 190, on [a] > [o] per assimilació a la labial [f]; *farero* 167 en seria una deglutinació de l’hipotètic article. *Catxarrer* 186, adaptació del cast. *cacharrero*, der. de *cacharro* (s. XV).

4) *Roder* 82, der. de *roda* (< RŌTA) amb el suf. -er, perquè el *terrissaire* fa feina amb la roda de gerrer (veg. dibuix al DCVB, IX, pàg. 522). *Forner* 1, der. de FURNARIUS ‘forner, flequer’, aplicat accidentalment al terrisser que cou els objectes de ceràmica al forn.

Des d’una perspectiva morfològica, notem la freqüència de der. amb el suf. -aire, no només al nord (*terrissaire*, *teulaire*, *bricataire*) sinó també a altres àrees (*tupinaire*, *canteraire*); s’hi oposa el suf. castellanitzant -ero (*canterero*, *fanguero*, *vaixellero*, *cadufero*, *cassolero*, *xerrero*), freqüent en val. El llat. FIGULINUS, format sobre FINGERE ‘modelar l’argila’, no ha deixat resultats en les llengües romàniques; el cat., com hem vist, ha creat múltiples innovacions.

En la distribució geogràfica, *terrissar* és cat. central, *terrissaire*, nord-occ.; *teuler* apareix en els quatre grans dialectes, amb àrees compactes en ross. i part del cat. nord-occ.; *rajoler* i *canterer* són especialment val. i *gerrer*, d’una antiga àrea central, degué transmetre’s al bal.

Són mots normatius *terrissaire*, *terrissar*, *oller*, des del DOrt, 1917; *tenaller*, *gerrer*, *rajoler*, des del DG₁, 1932.